

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
RIJEKA

Magdalena Erdelja

REFORMACIJA U ENGLESKOJ: BORBA ZA VJERU ILI POLITIČKU MOĆ?

- završni rad -

RIJEKA, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
RIJEKA

Reformacija u Engleskoj: borba za vjeru ili političku moć?

- završni rad -

STUDIJ: Dvopredmetni studij povijesti i pedagogije

AKADEMSKA GODINA: 2017/2018.

MENTOR: doc. dr. sc. Maja Ćutić Gorup

STUDENTICA: Magdalena Erdelja

Rijeka, rujan 2018.

Sažetak

Ovaj rad se bavi reformacijom u Engleskoj za vrijeme dinastije Tudor. U radu su prikazani događaji koji su prethodili reformaciji uključujući razvod braka između kralja Henrika VIII. i Katarine Aragonske. Opisan je proces vjerskih reformi koje su započele 1534. donošenjem Zakona o vrhovništvu kojim kralj dolazi na čelo države i crkve, a Engleska crkva se odvaja od Katoličke crkve. Također, prikazan je proces oduzimanja crkvene imovine koji se nastavio i za vrijeme vladavine Edvarda VI. Za vrijeme njegove vladavine Engleska crkva radi veliki korak prema protestantizmu. Donesen je Zakon o jedinstvu te Cranmer objavljuje molitvenik na engleskom jeziku. Dolazak Marije Tudor na vlast obilježen je povratkom katoličke vjere. Objasnjene su faze povratka katoličanstva u Englesku koje uključuju i progone protestanata te brak sa španjolskim kraljem Filipom II. Posljednje poglavlje rada odnosi se na vladavinu Elizabete I. i zakone kojima je stvorena doktrina Engleske crkve.

Ključne riječi: reformacija u Engleskoj, Engleska crkva, Henrik VIII., raspuštanje samostana, Zakon o vrhovništvu, Elizabetanska nagodba

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Engleska u 16. stoljeću.....	2
2.1. Utjecaj Johna Wycliffa na reformaciju	2
2.2. Dolazak Henrika VIII. na vlast.....	3
2.3. Rana vladavina Henrika VIII.....	4
2.4. Razvod braka s Katarinom Aragonskom - sukob s papom	5
3. Reforme i zakoni	8
3.1. Zakon o vrhovništvu.....	8
3.2. Reforma crkve	9
3.3. Raspuštanje samostana	10
3.4. Posljednje godine vladavine.....	11
4. Engleska pod Edvardom VI.	12
4.1.Reforme u vrijeme Somersetovog protektorata.....	12
4.2. Ustanci 1549.....	14
4.3. Jačanje reformacije za vrijeme protektorata vojvode Northumberlanda	14
5. Dolazak Marije na vlast.....	16
5.1. Brak s Filipom II.	17
5.2. Povratak katoličanstva.....	18
5.3. Progoni protestanata	20
6. Engleska crkva u vrijeme Elizabete I.	21
6.1.Elizabetanska nagodba	21
6.2.Položaj katolika	24
7. Zaključak	26
8. Literatura	28

1. Uvod

Dolaskom dinastije Tudor na Englesko prijestolje završen je jedan od najkrvavijih unutarnjih sukoba u Engleskoj, *Rat dviju ruža*. Henrik VII. i njegovi potomci trebali su Engleskoj donijeti mir i stabilnost nakon godina rata i sukoba te nitko nije očekivao kako će vladanje dinastije Tudor biti upamćeno po ponovnom sukobu. Šesnaesto stoljeće je u Europi donijelo novu progresivnu misao koja je zahtijevala promjene i to promjene unutar Katoličke crkve. U Europi započinje reformacija koja ubrzo dolazi i do Engleske. U ovom radu prikazat ću na koji je način reformacija u Engleskoj započela te kako se razvijala za vrijeme vladara iz dinastije Tudor, započevši s Henrikom VIII. koji je započeo vjerski sukob u Engleskoj, a završivši s Elizabetom I. koja na tron stupa nakon katolkinje Marije. Kronološki ću prikazati najvažnije događaje i reforme koje su se dogodile u Engleskoj. Također, kroz rad ću pokušati odgovoriti na pitanje je li reformacija u Engleskoj bila borba za vjeru ili je ona bila samo oružje kojim se željela steći politička moć.

Pri pisanju rada sam osim sekundarne literature koristila i prijepise zakona donesenih za vrijeme Henrikove i Elizabetine vladavine. Zakoni koje sam proučavala su Henrikov zakon o vrhovništvu iz 1534. i Elizabetin zakon o jedinstvu. Jedan od glavnih problema s kojima sam se susrela pri pisanju rada bio je nedostatak literature na hrvatskom jeziku. Osim knjige S. Bertoše koja se bavi svjetskom povijesti modernog doba, najvažnija literatura na hrvatskom jeziku je knjiga G. M. Trevelyana, *Povijest Engleske*. On se bavi ekonomskim i političkim prilikama u Engleskoj te daje sažet prikaz događaja koji su prethodili reformaciji te kronološki prikazuje proces reformacije u Engleskoj. Najviše dostupne literature bilo je na engleskom jeziku. Literatura je bila opširna te se bavi različitim segmentima reformacije. Knjiga A. G. Dickensa, *The English Reformation* daje sveobuhvatan pregled engleske povijesti i reformacije. U knjizi se govori o religiji srednjeg vijeka i lolarskom pokretu koji je bio preteča reformacije te se daje opširan pregled ustrojstva crkve i crkvenih reformi koje su se dogodile sve do kraja vladavine Elizabete I.

2. Engleska u 16. stoljeću

2.1. Utjecaj Johna Wycliffa na reformaciju

Engleska je u 16. stoljeću bila izrazito katolička zemlja gdje su i plemstvo i obični puk bili odani papi, ali možda čak važnije, odani svom kralju. Kada je Henrik VIII. odvojio Englesku crkvu od pape, mnogi njegovi savjetnici ali i plemići počeli su zagovarati ideje o reformi crkve koje su se poklapale s Lutherovim, ali i s idejama koje je još u 14. stoljeću iznio John Wycliffe. On je bio engleski profesor koji je sredinom 14. stoljeća u Engleskoj širio ideje protivne nauku Katoličke crkve, ali ideje koje su ostale duboko ukorijenjene u engleskom plemstvu i puku. Wycliffe je u središte čovjekove vjere stavljao Sveto pismo i Krista te je odbacio autoritet i svetost svećenstva. Odbacuje dogmu transubstancijacije koja govori kako se pri euharistiji kruh i vino pretvaraju u tijelo i krv Kristovu, a takvim tvrdnjama promicao je i krivovjerje. Najžešće kritike upućivao je svećenstvu. Zamjerao je bogatstvo i pretjeranu raskoš Crkve i svećenstva te se zalagao za ukidanje celibata. Posebno žestoko je osuđivao prodaju oprosta od grijeha jer je smatrao da takvo odnošenje prema oprostima nema nikakve duhovne vrijednosti. Wycliffe je u Engleskoj dobio zaštitu aristokracije zato što su plemići bili nezadovoljni sve većim papinim financijskim zahtjevima, a Wycliffe je takve zahtjeve osuđivao i zajedno sa svojim sljedbenicima promicao je siromašnu Crkvu. Zbog te zaštite, papinski pokušaji osude Wycliffa i njegovih sljedbenika su propali te mu nikad nije suđeno za njegova vjerovanja koja su se mogla shvatiti kao krivovjerje. Kako bi privukli i neškolorani puk, sljedbenici njegovih učenja su prevađali njegove radove te širili ideje među građanima, trgovcima i sitnim plemstvom. Za vrijeme života imao je veliki utjecaj u Engleskoj te je za njegova života napravljen i prvi prijepis Biblije na narodnom jeziku, poznat i kao *Wycliffova Biblija*. Prijevod su pisali njegovi sljedbenici te se vjeruje da je Stari zavjet preveo Nicholas Hereford, teolog s Oxforda. Ti prijevodni su bili doslovni prijevodni te su stoga bili nerazumljivi i nisu imali veliki odjek među narodom niti su imali utjecaj na kasnije prijevode kao što je prijevod Williama Tyndalea. Najveću potporu dobio je zbog svojih antiklerikalnih stajališta i zbog isticanja važnosti Biblije i biblijskih tekstova, kada je kasnijih godina iznosio kontroverznija stajališta, poput negacije transubstitucije, počeo je gubiti popularnost i zaštitu među svojim simpatizerima. Svojim učenjima stekao je i brojne sljedbenike koji su se nazivali lolardi. Nakon njegove smrti oni su djelovali u tajnosti te su često bili progonjeni bez šansi da snažnije djeluju na vjerski i politički život u Engleskoj. Ipak svojim su djelovanjem pomogli kasnijim reformacijskim idejama te su otvorili put reformaciji 16. stoljeća i trijumfu protestantizma. Njihove najveće zasluge leže u tome što su svojim djelovanjem onemogućili reformu unutar Engleske Crkve. Biskupi su, bojeći se slabljenja

utjecaja Katoličke crkve i jačanja lolardskog pokreta, oštro osuđivali sve kritike prema Crkvi te su odbijali provesti reforme koje su Crkvi zaista bile potrebne. Također, zbog straha od lolarda, biskupi su tražili sve veću pomoć i zaštitu od kralja, čak su postali i ovisni o njemu što će Henrik VII. iskoristiti kako bi reformirao Englesku Crkvu. Važnosti lolarda je i u tome što su očuvali Wyclifftove misli i učenja u engleskom narodu. Kasnije reformacijske ideje su imale izrazito mnogo sličnosti s Wyclifftovim učenjem te su očuvanjem njegovih ideja u sjećanju engleskog naroda lolardi pomogli prihvaćanju protestantskih ideja među ljudima.¹

2.2. Dolazak Henrika VIII. na vlast

Engleskom je u 16. stoljeću vladala dinastija Tudor, počevši s Henrikom VII. koji je na tron došao nakon dugog i krvavog rata između kuće Lancaster i kuće York, rata koji je poznat i pod imenom Rat dviju ruža. Njegovu vladavinu je obilježila borba za očuvanje novonastale dinastije i smanjenje utjecaja plemića. Kako bi očuvao novostečenu vlast, oženio je Elizabetu od Yorka koja mu je dala nasljednike, dva sina. Prvi u redu za krunu bio je stariji sin princ Arthur od Walesa koji je nakon smrti Henrika VII. trebao naslijediti krunu. Također za vrijeme njegove vladavine potvrđena su feudalna prava krunice i sudbena vlast te je proveo financijsku reformu i napunio državnu blagajnu.² Kako bi se izbjegla izolacija Engleske u diplomatskim odnosima te kako bi dobili jakog saveznika u sukobu s Francuskom, Henrik VII. je dogovorio brak između svog sina Arthura i španjolske princeze i kćeri Ferdinanda Aragonskog i Isabelle od Kastilje, Katarine Aragonske. Brak je sklopljen u studenom 1501. godine, ali nije potrajao jer je već u travnju iduće godine princ Arthur umro. Nakon njegove smrti budućnost dinastije ostaje na njegovom mlađem bratu, Henriku od Yorka.³

Henrik na prijestolje dolazi nakon smrti svog oca 1509. te postaje Henrik VIII. Iste godine oženio je i bratovu udovicu, Katarinu Aragonsku. Njegovim dolaskom na tron pobudio se optimizam i nada u novog kralja. Henrik je bio akademski obrazovan i pokazivao je velik potencijal, bio je vrlo rječit te je usvojio i mnoga znanja s područja religije i glazbe. U mladosti je bio vrlo atletski građen te je pokazivao zanimanje za vojsku i sport. Sve te osobine su ga činile naizgled savršenim kraljem onog vremena.⁴ U historiografiji postoje dva različita viđenja vladavine Henrika VIII. Jedno gledište zagovara tezu da je bio jak vladar koji je uz pomoć svog intelekta i volje vladao državom, dok drugi zagovaraju da je bio samo figura

¹Dickens, A.G. (1964). The English Reformation str. 22 - 33.

²Black, J. (2004.). Povijest Britanskih otoka. str. 102- 103.

³ MorrisT.A. (1998). Europe and England in the sixteenth century, str. 137-138.

⁴MorrisT.A. (1998). Europe and England in the sixteenth century. str. 157.

kojom su upravljali njegovi ministri, ponajviše kardinal Wolsey i Thomas Cromwell; ipak prevladava gledište da je Henrik bio jak kralj koji je ozbiljno shvaćao svoju ulogu te je bio vrlo odlučan i samouvjeren u svoju političku moć i odluke. Često je slušao savjete svojih savjetnika, ali je ipak odluke donosio on. U počecima svoje vladavine pokazivao je interes za vojsku, smatrao se ratničkim kraljem. Volio je sport, posebice viteške igre, lov i jahanje. Ponosio se svojim intelektom te se smatrao pravim renesansnim čovjekom. Iako se ponosio svojim znanjem, nije krio da nije volio čitanje i pisanje te ih je smatrao zamornim. Svojim načinom razmišljanja često je uspio nadmudriti englesku aristokraciju te je intelektualno bio na razini svih ostalih europskih vladara; zbog toga ga neki čak smatraju i intelektualno najposobnijim kraljem u povijesti Engleske. Što se tiče njegovih osobnih stavova, bio je čovjek svoga vremena i staleža. Za početak, žene je vidio kao građane drugog reda, kao inferiorna bića koja moraju slušati muškarce i koja pripadaju svojim muževima. Također smatrao je da je Bog stvorio društvo i društvene slojeve te da je grijeh na bilo koji način izazvati promjenu u funkcioniranju društva, a njegova je zadaća kao kralja čuvanje odnosa unutar tog istog. Smatrao je da svaki član društva ima svoju funkciju. Zadaća sluga bila je služenje dok se njegov posao sastojao od vladanja i pokazivanja svoje kraljevske moći u bitkama, u sportu ili samim vladanjem narodom.⁵

2.3. Rana vladavina Henrika VIII.

Henrik je naslijedio državu koja je bila administrativno uređena te su nepopularne mjere njegovog oca osigurale punu kraljevsku riznicu. Naslijedio je državu u kojoj nema unutarnjih neprijatelja i pretendenta na prijestolje. U političkom smislu, ranu vladavinu Henrika VIII. ponajviše je obilježio njegov bliski suradnik i glavni ministar Thomas Wolsey. Sin mesara iz Ipswicha, uspio se svojim intelektom visoko uzdignuti u političkim i vjerskim krugovima. Wolsey je uživao veliku naklonost kralja te je igrao važnu ulogu u vanjskoj politici. Uspio je skupiti dovoljno novca kako bi Henrik mogao voditi ratove s Francuzima te je uvijek služio kao njegov vjerni savjetnik. Osim što je bio glavni ministar i lord kancelar od 1515. do 1529., Wolsey je nosio i titulu nadbiskupa od Yorka (1514.) kojom je postao druga najmoćnija osoba u Engleskoj Crkvi, višu poziciju od njega imao je samo nadbiskup od Canterburyja.⁶ Nadbiskup od Canterburyja bio je nadbiskup Warham koji nije želio ustupiti svoje mjesto Wolseyu i pomoći mu da postane ne samo drugi najmoćniji čovjek u državi, odmah nakon kralja, nego i najmoćnija figura u Crkvi. Ipak samo godinu dana kasnije Wolsey je uz pomoć

⁵Turvey, R., Randell, K. (2008). Henry VIII to Mary I: Government and Religion 1509–58, str. 19- 29.

⁶Black, J. (2004.). Povijest Britanskih otoka. str. 102 - 103.

kralja dobio od pape Lava X. titulu kardinala. Ta titula nije zadovoljila njegovu želju za moći te je želio i dalje napredovati. Sljedeća titula koju je želio bila je titula papinog predstavnika, pozicija koja se dodjeljuje kardinalu koji predstavlja papu u službenim dužnostima na kojima on sam nije prisutan. Tu poziciju je uspio i dobiti 1518. kada je predstavljao papu na pregovorima o miru između europskih država. Poziciju papinog poslanika je obnašao sve do 1524. kada je konačno dobio i titulu doživotnog papinog izaslanika.⁷Zbog dobrog stanja u državi, kralj se mogao okrenuti vođenju odvažnije vanjske politike, i to ratovima protiv Francuske. Želio je vratiti pravo koje su engleski kraljevi imali na potraživanje francuskog prijestolja i na teritorije kao što su Akvitanija, Normandija i Gaskonija. Nakon pobjede kod Spursa 1513. Henrik nije vodio rat u Francuskoj sljedećih devet godina.⁸

Pokušaji reforme i pozivi na reformu Crkve postojali su mnogo prije Martina Luthera, ali nakon što je Luther 1517. objavio 95 teza kojima je pozivao na akademsku raspravu o stanju u Crkvi, zahtjev za reformom Crkve počeo je nezaustavljivo rasti, primjerice knezovi u njemačkim zemljama počeli su u velikom broju prelaziti na luteranstvo. U takvoj situaciji je Henrik kao katolički vladar ustao uz papu i postavio se kao branitelj katoličke vjere.⁹ Početkom 16. stoljeća u Engleskoj je prevladavala podrška papi te se Luthera smatralo krivovjercem. Lutherovi spisi su došli u Englesku, ali su ih proučavati mogli samo učeni ljudi jer su spisi bili pisani latinskim jezikom koji su poznavali samo rijetki. Njegove ideje nisu imale veliki utjecaj na englesko društvo, ponajviše iz razloga što je kralj stao uz papinstvo. Henrik je započeo pisanje knjige *Assertio septem sacramentorum* koju je objavio 1521. i kojom brani moć papinstva, potvrđuje svetost sedam sakramenata i napada Luthera za krivovjere. Nije sigurno koliko je knjiga Henrik sam napisao, ali je zasigurno imao pomoć svojih savjetnika, ponajviše Thomasa Moora, ali i ostalih teologa. Kao zahvalu, papa mu je udijelio naziv "Branitelja vjere".¹⁰

2.4. Razvod braka s Katarinom Aragonskom - sukob s papom

Rani dio vladavine obilježio je i brak s udovicom njegova brata, Katarinom Aragonskom, a velik problem za Henrika pojavio se jer nije mogao osigurati budućnost dinastije. Budući da je u braku rođena samo kći Marija, pitanje muškog nasljednika počelo je biti glavnim problemom Henrikove vladavine, problem koji će postati opsesija i koji će dovesti do sukoba

⁷Turvey, R., Randell, K. (2008). Henry VIII to Mary I: Government and Religion 1509–58, str. 39- 43.

⁸Morris T.A. (1998). Europe and England in the sixteenth century, str. 159.

⁹Bertoša, S. (2004). Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok., str. 17-25.

¹⁰Heal, F. (2003). Reformation in Britain and Ireland, str. 122-126.

s papinstvom, ali i sa svojim dosad najvjernijim ministrom Wolseyem.¹¹ Između 1525. i 1529. godine Henrik je odlučio zatražiti rastavu od Katarine koja je bila teta cara Karla V., najmoćnijeg katoličkog vladara tog vremena. Situaciju na dvoru je dodatno zakomplicirala i Henrikova ljubav prema Anne Boleyn, nećakinji vojvode od Norfolka. Henrik nije očekivao teškoće u rastavi braka, pozivao se na Bibliju, točnije na Levitski zakon koji kaže: *Ako netko uzme k sebi ženu brata svojega, to je nečisto. Brata je svojega obeščastio; oni će ostati bez djece.* Kralj je smatrao da je prekršen zakon Božji te je Božji gnjev razlog što mu kraljica nije rodila sina. Ipak u petoj knjizi Starog zavjeta, knjizi Ponovljenih zakona, stoji kako muškarac mora oženiti udovicu svoga brata. Rastava za koju je mislio da ima argument i da će ju dobiti lako pretvorila se u dugogodišnji problem. Velik broj europskih teologa do 1528. je dao mišljenje prema kojem Henrikov zahtjev nema teološki argument te su se priklonili kraljici koja je žustro odbijala rastavu. Najveći problem za kralja nije bio u tome što je kraljica pružila bolji teološki argument od njega, već taj da je kraljičin nećak bio i najmoćniji vladar na kontinentu, Karlo V.¹²

Tijekom prve faze dugog rata između Francuske i Habsburške Monarhije, 1526. francuski kralj Franjo I. stvorio je Cognaćku ligu u koju su osim talijanskih gradova Firence, Venecije i Milana ušli i papa Klement VII. i Henrik VIII., a čija je glavna zadaća bila suprotstavljanje Karlu V. Karlo je vrlo lako pobijedio talijanske vladare te je odlučio kazniti papu koji je prešao na stranu Francuske. Početkom svibnja 1527. ušao je sa svojom vojskom u Rim te ga opljačkao. Takav nemir i nesigurnost na Apeninskom poluotoku ograničili su mogućnost papinog slobodnog djelovanja.¹³ Karlo V. bio je velik protivnik mogućeg razvoda engleskog kraljevskog para jer se bojava približavanja Henrika VIII. i francuskog kralja Franje I. Henrik i kardinal Wolsey nadali su se kako će se brakorazvodna parnica održati izvan Rima i time se osigurati presuda u kraljevu korist. Papa je 1528. dopustio da se parnica održi u Londonu te je dopustio da kardinali Wolsey i Campeggio sude umjesto njega. Njegova odluka nije se dugo održala, već je iduće godine naredio da se parnica ipak održi u Rimu te je cijeloj Engleskoj postalo jasno da ishod neće ići u Henrikovu korist. On je svoj bijes iskalio na kardinalu Wolseyu te ga je optužio prema zakonu Praemunire. Sukladno tom zakonu on je optužen za umanjivanje značenja engleskog suda u korist papinskog suda. Nakon što je Wolseyev plan

¹¹Bertoša, S. (2004). Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok. str. 25.

¹²Morris T.A. (1998). Europe and England in the sixteenth century. str. 166.

¹³Bertoša, S. (2004). Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok., str 37.

propao, na mjesto državnog kancelara našao se Thomas Moor. Problem rastave braka je i dalje postojao te Henriku postaje jasno da mora smisliti novi pristup toj temi. ¹⁴

Rješenje problema našao je u parlamentu. Reformacijski parlament sazvan je po prvi puta u studenom 1529. te je trajao do 1536. godine. U prve tri godine parlament je donio niz zakona kojima smanjuje crkvene privilegije. Također osmorica biskupa i sedmorica visokih crkvenih dužnosnika bili su optuženi prema zakonu *Praemunire*; optuženi su i za pomaganje kardinalu Wolseyu u njegovom kršenju zakona. Kako bi izbjegli kaznu i dobili kraljev oprost, nadbiskupije su odlučile platiti kralju veliku svotu novca, tako je primjerice nadbiskupija Cantenbury platila 100 000 funti, dok je York platio 18 840 funti. Potaknut tim uspjehom, Henrik je od klera zahtijevao da mu potvrde naslov "*Zaštitnika i vrhovnog poglavara engleske crkve i klera*" što su oni i napravili, ali su ipak nadodali klauzulu "*koliko to dopuštaju zakoni Kristovi*".¹⁵

U tom razdoblju najviše se ističe Thomas Cromwell. On 1530. postaje članom kraljevskog vijeća, a u narednim godinama postaje i prvi ministar i najbliži savjetnik Henrika VIII. Njegova zamisao je da kralj ne treba pristanak pape kako bi se razveo nego je dovoljna potvrda parlamenta. Iduće godine označavaju najvažnije godine u povijesti engleske crkve te su uzrok burnog razdoblja koje je uslijedilo. Također, mnogi uzimaju upravo 1533. i 1534. kao početak reformacije u Engleskoj i konačno odvajanje Engleske crkve od pape i Rima. Prvi korak je učinjen 1533. kada je parlament donio *Act in restraint Appeals*. Tim je zakonom brakorazvodna parnica između kralja i kraljice došla pod jurisdikciju engleskog suda te Henriku više nije bilo potrebno odobrenje pape. Već iduće godine donesen je i *Zakon o vrhovništvu* kojim je Henrik VIII. postao vrhovnim poglavarem Engleske crkve. ¹⁶

¹⁴Morris, T.A. (1998). Europe and England in the sixteenth century, str. 166.

¹⁵Dickens, A.G. (1964). The English Reformation str. 102-104.

¹⁶Morris, T.A. (1998). Europe and England in the sixteenth century, str. 173.

3. Reforme i zakoni

3.1. Zakon o vrhovništvu

Zadnji koraci u odvajanju Engleske crkve i Rima učinjeni su 1534. godine. Prvo je početkom 1534. donesen zakon *Act in Restraint of Annates*. Tim zakonom, porezi koji su benificiji plaćali papi i biskupima sada su prešli u kraljevsku blagajnu. Također, tim zakonom je ustanovljen novi proces biranja biskupa u kojem je kralj imao pravo biranja tog istog kojeg je on želio, a nadbiskup ga je morao potvrditi jer ako to nije učinio mogao je biti optužen prema zakonu *Praemunire*. Važan zakon koji je pridonio osamostaljenju i uređenju Engleske Crkve je *Dispensations Act*. Prema tom zakonu zaustavljena su sva financiranja Rima i pape te je nadbiskup od Canteburyja postao najveći vjerski autoritet u Engleskoj te je jedini mogao dopustiti odstupanje od zakonika Kanonskog prava.¹⁷

Najvažniji zakon donesen u vrijeme Henrikove vladavine je *Zakon o vrhovništvu* kojim je kralj došao na čelo države i crkve, a Engleska crkva se odvojila od pape. Zakon o vrhovništvu donesen je u studenom 1534. godine. U njemu stoji da je kralj vrhovni poglavar Engleske crkve po pravu i zakonu te je kao takav priznat od svega svećenstva. U njemu je navedeno kako je akt donesen kako bi se u Engleskoj povećala vjera u Kristovu religiju te kako bi se potisnula sva prisutna krivovjerja. U aktu također stoji kako parlament potvrđuje kralju i svim njegovim nasljednicima pravo da budu jedini i vrhovni poglavari Engleske crkve koju u dokumentu nazivaju Anglikanskom crkvom. Henriku su također potvrđena sva prava, časti i privilegije koje uživa vrhovni poglavar Crkve kao što je ubiranje profita i imunitet. On je također imao pravo vizitacije te suzbijanja, bilježenja, obuzdavanja i ispravljanja svih greška i hereza kako bi se zadovoljio svemogući Bog te kako bi se sačuvao mir i jedinstvo unutar kraljevstva.¹⁸ Nakon što je zakon donesen, bilo ga je potrebno i provesti među klerom. Kralj je mogao računati na potporu nadbiskupa od Canteburyja, Thomasa Cranmera, no ipak je trebao uvjeriti i ostatak klera da odbace autoritet pape. Kler je bio duboko podijeljen oko pitanja odvajanja Engleske crkve od pape. S jedne strane, fratri i redovnici bili su odani papi, ali i vrlo nepopularni među ostatom klera, dok su s druge strane mnogi uvidjeli da se svećenički benificiji, pravo azila i zloupotreba duhovnih sudova moraju reformirati. Stav klera i njihovo prihvaćanje nove strukture vlasti unutar Crkve spasili su Englesku od pravog vjerskog rata, ali nisu spriječili sukobe između katolika koji ostaju vjerni papi i koji žele ponovno ujedinjenje s Rimom, i protestanata koji žele drastično reformirati Crkvu. Taj sukob

¹⁷Dickens, A.G. (1964). The English Reformation str. 118-119.

¹⁸Act of Supremacy. Preuzeto s :

http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/rise_parliament/transcripts/henry_supremacy.htm

traje sve do kraljice Elizabete I. za vrijeme čije vladavine se protestantizam duboko ukorijenio u engleskom narodu.¹⁹

3.2. Reforma crkve

Nakon prekida odnosa s papom religija u Engleskoj nije bila definirana. Na čelu Crkve je bio kralj, međutim Engleska nije odmah postala protestantska zemlja. U samoj državi je vladao snažan antiklerikalizam na kojem su se temeljile daljnje vjerske reforme. Osim kralja, najveći utjecaj na politiku imao je njegov savjetnik a kasnije ministar financija i generalni vikar, Thomas Cromwell te Cantenburyski nadbiskup Thomas Cranmer. Prvi dokument kojim je započelo definiranje religije u Engleskoj je "Deset članaka" (*Ten Articles*) iz 1536. godine. U toj je izjavi navedeno kako Engleska crkva priznaje samo sakramente krštenja, euharistije i ispovijedi što se poklapalo s protestantskim učenjem, a nikako s kršćanstvom koje priznaje sedam svetih sakramenata. Već iduće godine je objavljena knjiga *Institution of a Christian Man*, koja je poznatija kao *Bishop's book*. Ona je predstavljala objašnjenje deset članka te ju je napisalo vijeće sastavljeno od 46 biskupa i svećenika, pod Cromwellovim vodstvom. Tijekom pisanja knjige najveći problem bilo je pitanje sakramenata jer su konzervativni biskupi htjeli vraćanje svih sakramenata i približavanje katoličkoj vjeri, dok su radikali priznavali samo tri sakramenta. U završnom izdanju priznati su svi sakramenti, ali je naglašeno kako su krštenje, euharistija i ispovijed važniji od preostalih sakramenata. Važno pitanje je bilo i pitanje Biblije na narodnom jeziku što su posebno zagovarali radikali, kao primjerice biskup Worcestera, Latimeri. U knjizi je definirana i pozicija klera koja je preuzeta iz protestantizma, a u kojoj je glavna zadaća klera naviještanje Svetog pisma dok su služenje mise i podjela sakramenata sekundarni. Također, ukinuta je crkvena hijerarhija te su svećenici izjednačeni s narodom. Važan korak učinjen je i prijevodom Biblije na engleski jezik. Već 1534. Henrik je dopustio prijevod Biblije deseterici biskupa, ali taj pokušaj nikad nije ostvaren. Kada je Cromwell 1537. godine izdao naredbu da sve crkve u roku od dvije godine moraju imati Bibliju na narodnom jeziku, prijevod Biblije na engleski je povjeren Milesu Coverdaleu. Njegov prijevod je bio značajno temeljen na prijevodu Williama Tyndella.²⁰ Zabranjeno je trgovanje oprostima te je zabranjeno štovanje relikvija i svetih slika koje su uništavane diljem zemlje. Tri godine nakon donošenja *Deset članaka* u kojima se može prepoznati utjecaj protestantizma, kralj donosi *Zakon o šest članaka* koji priznaje

¹⁹Trevelyan, G. M. (1956). Povijest Engleske, str. 318 - 324.

²⁰Coby, J. P. (2007). Thomas Cromwell. Machiavellian Statecraft and English reformation, str. 153-157.

transupstancijaciju, potrebu tajne ispovijedi, te je ponovno zabranjena ženidba svećenika, a protestanti su spaljivani.²¹

3.3 Raspuštanje samostana

Usporedno s definiranjem Anglikanske crkve dolazi i do raspuštanja crkvenih redova te do sekularizacije njihove imovine. Proces ukidanja crkvenih redova započeo je još 1520.-ih kardinal Wolsey koji je ukinuo male redovničke kuće te je iskoristio njihovo bogatstvo kako bi financirao školu i svoj *Kardinalov kolegij*. Razlozi ukidanja redovničkih kuća nisu bili politički i vjerski motivirani, nego je on ukidao one kuće u kojima je došlo do smanjenog broja redovnica i redovnika. Motivi za kasnije raspuštanje samostana bili su mnogo drugačiji. Samom činu raspuštanja crkvenih redova prethodila su dva procesa koja su započela 1535. godine kojima je utvrđeno stanje u samostanima diljem zemlje. Prvi proces bile su vizitacije koje su bile službeni posjet i pregled djelovanja i stanja samostana. Posjete su vršili Cromwellovi ljudi, Thomas Leghand i Richard Layton, koji su vrlo detaljno bilježili sve probleme koje su zatekli. Drugi važan proces bio je *Valor Ecclesiasticus*, popisivanje sve crkvene imovine u Engleskoj i Walesu. Prvo raspuštanje redovničkih kuća uslijedilo je 1536. godine kada je parlament donio akt prema kojem se raspuštaju svi samostani i redovničke kuće koje godišnje imaju prihod manji od 200 funti, a sav njihov posjed prelazi u ruke kralja. Više od 300 samostana bilo je zahvaćeno ovim aktom, ali nisu svi odmah raspušteni. Njih 67 je dobilo posebno dopuštenje od kralja da nastave s radom. Čim je kralj dao svoj pristanak, krenulo se raspuštanje samostana. U svakom okrugu postavljeni su činovnici čiji je posao bio što brže raspustiti samostane, stvari načinjene od zlata, bronce, srebra i olova su se pohranjivale u Londonski toranj dok su sve ostale stvari stavljene na dražbu. Dok su u većem dijelu zemlje samostani brzo i bez poteškoća raspušteni, na sjeveru zemlje u grofovijama York i Lincoln došlo je do negodovanja ne samo zbog raspuštanja samostana nego i zbog *Deset članaka* u kojima se Engleska crkva približava protestantizmu. To negodovanje se ubrzo pretvorilo u ustanak poznat pod nazivom "hodočašće milosti".²² Ustanak je započeo u listopadu 1536. u crkvi Svetog Jakova u Louthu gdje su stanovnici odbili raspuštanje samostana. Već idućih dana pridružili su im se i stanovnici Caistora i Horncastlea te su sastavili peticiju u kojoj traže od kralja ponovno otvaranje samostana, smjenu biskupa koje su smatrali hereticima te ukidanje poreza. Broj pobunjenika je ubrzo narastao na 40 do 60 tisuća dok su kraljevsku vojsku činile vojske grofa Shrewsburya i vojvode od Suffolka. Do

²¹Trevelyan, G. M. (1956). Povijest Engleske, str. 330 – 331.

²²Turvey, R., Randell, K. (2008). Henry VIII to Mary I: Government and Religion 1509–58, str. 108-113.

sukoba nije došlo jer su pobunjenici tražili oprost od kralja koji im je on i dao. Sljedeći veći ustanak je bio pod vodstvom Roberta Askea u pokrajini York. Njihovi zahtjevi također nisu bili upereni protiv kralja, već su tražili povratak na katoličanstvo, vraćanje samostana, ukidanje reformacijskih statuta, razrješenje biskupa heretika i kraljevih savjetnika, posebice Cromwella, a posredovanjem vojvode od Norfolka ugušen je i taj ustanak.²³ Nakon što su ustanci na sjeveru zemlje riješeni, 1538. se nastavlja ukidanje samostana te su do 1540. ukinuti svi samostani i redovničke kuće te je sva njihova imovina prešla u ruke kralja. Redovnicima koji nisu na miran način predali posjede i napustili samostan sudilo se kao izdajnicima te su pogubljeni, a među pogubljenima su tako bili opati Colchestera, Readinga i Glastonburya.²⁴

3.4. Posljednje godine vladavine

Posljednje godine Henrikove vladavine obilježila je borba između konzervativne i progresivne struje unutar tajnog vijeća. Konzervativna strana predvođena vojvodom od Norfolka i biskupom Gardinerom optužila je Cromwella za izdaju te ga je kralj u lipnju 1540. godine osudio na smrt. Iste godine kralj se ženi po peti put i to nećakinjom vojvode od Norfolka, Katarinom Howard. Iduće godine otkrivena je kraljičina afera s dvorjanima te je optužena za izdaju i smaknuta u veljači 1542. godine. Henrik se već iduće godine ženi s Katarinom Parr. Njezina vjerska uvjerenja naginjala su protestantizmu i samim time bila problem konzervativnim strujama na dvoru. Kako bi uklonili njezin utjecaj na dvoru, optužili su ju za herezu i predstavili dokaze kralju koji se složio s optužbama te naredio da se kraljica odvede u Londonski toranj na ispitivanje. Od uhićenja nije bilo ništa jer je kraljica pravovremeno shvatila što se događa te je uvjerala Henrika u svoju nevinost. Na dvoru sve veći ugled dobivaju Edward Seymour, (Lord Chamberlain), Thomas Seymour i John Dudley koji imaju protestantska uvjerenja. Henrik umire 28. siječnja 1547. godine te ga na tronu nasljeđuje sin Edvard kojeg je dobio u braku s Jane Seymour.²⁵

²³Coby, J.P. (2007). ThomasCromwell. Machiavellian Statecraft and English reformation, str. 131-137.

²⁴Turvey, R., Randell, K. (2008). Henry VIII to Mary I: Governmentand Religion1509–58, str. 113-114.

²⁵MorrisT.A. (1998). Europe and England in the sixteenth century, str 184-186.

4. Engleska pod Edvardom VI.

4.1.Reforme u vrijeme Somersetovog protektorata

Edvard je rođen u listopadu 1537. godine u braku Henrika VIII. i njegove treće žene, Jane Seymour. Ubrzo nakon njegovog rođenja kraljica umire, a budući da je Edvard bio jedini sin Henrika VIII., rođenjem postaje prijestolonasljednik. Sa šest godina započinje Edvardovo obrazovanje i to pod učiteljima koji su snažno naginjali protestantizmu kao dr. Richard Cox, Sir John Cheke i Sir Anthony Cook. Oni su Edvarda podučavali klasičnoj književnosti, retorici i filozofiji. Kako bi osigurao čvrstu vlast svoga sina, Henrik je prije smrti sastavio Regentsko vijeće koje će vladati do Edvardovog osamnaestog rođendana. Regentsko vijeće se sastojalo od šesnaest članova koje je nominirao sam kralj i čiji su članovi bili pripadnici radikalne, protestantske struje na dvoru. Kralj nije nominirao regenta već je želio da vijeće zajedno donosi odluke, međutim to se odmah nakon njegove smrti promijenilo. Edvardov ujak, Edvard Seymoure grof od Hertforda, uvjerio je ostale članove vijeća da mu povjere titulu protektora što su oni bez mnogo protivljenja prihvatili. Veliku zaslugu za to ima i Henrikov ministar William Paget koji mu je od Henrikove smrti pomogao da ostvari svoj plan. Jedini protivnik bio je Thomas Wriothesley, grof Southamptona, koji je zbog svog neslaganja isključen iz vijeća. Edvard Seymour već tako postaje vojvoda Somerseta i kraljev regent te prvi protestant na čelu Engleske. Somerset je uživao velik ugled među plemićima, ali i među ostatkom naroda. Istinski je vjerovao u reformaciju te se protivio vjerskim progonima pa je za vrijeme njegove vladavine izvršeno najmanje progona u cijelom razdoblju vlasti dinastije Tudor.²⁶

Henrik je nakon svoje smrti ostavio nekoliko problema novoj vlasti. Engleska je bila u lošem ekonomskom stanju, državni dug je rastao, a kovanom novcu se smanjila vrijednost. Drugi problem se ticao daljnjih vjerskih reformi i pravca u kojem one trebaju krenuti. Prvo zasjedanje parlamenta zakazano je za studeni 1547. godine. Već u prvom zasjedanju donosi se novi zakon kojim se ukidaju stari zakoni o herezi, izdaji i cenzuri te se ukida zakon o šest članaka. Ukidanjem tih zakona ljudi su mogli otvoreno raspravljati o religiji bez straha da će biti uhićeni i optuženi za herezu. Također, ukinućem cenzure diljem Engleske pojavile su se knjige o religiji, posebice djela kalvinista i luterana. Iste godine parlament je donio zakon kojim se raspuštaju svi cehovi i vjerske gilde kako bi se stalo na kraj praznovjerju i plaćenim molitvama za mrtve. Njihova imovina je zaplijenjena i prelazi u ruke kralja. Škole i bolnice

²⁶Dickens, A.G. (1964). The English Reformation str. 195-202.

koje su često bile povezane s takvim udruženjima zatvarane su i mnoge nisu dočekale ponovno otvorenje.²⁷

Jedna od najvažnijih figura engleske reformacije je canterburyjski nadbiskup Thomas Cranmer. On je zaslužan za poništenje braka Henrika VIII. i Katarine Aragonske te je podupirao odvajanje Engleske crkve od Rima. Za vrijeme vladavine Henrika VIII. Cranmer je isticao svoja progresivna stajališta, ali nije krenuo ni u kakve radikalne promjene. Kada je Edvard stupio na prijestolje, postalo je jasno u kojem će smjeru ići njegova odnosno politika njegovih regenata. Za njegove vladavine Cranmer se posvetio reformi Crkve te 1549. objavljuje prvi molitvenik „*First Prayer Book*“ koji se temeljio na njegovim prijevodima s latinskog. Molitvenik je u potpunosti bio napisan na engleskom jeziku i razumljiv ne samo svećenicima već i laicima te se uz Bibliju jedini koristio u crkvama. Bogoslužja se više nisu održavala na latinskom jeziku nego je uveden engleski jezik i obavezna propovijed. Također, svaka župa morala je imati Bibliju na engleskom jeziku koju su vjernici mogli sami čitati te su u crkvama osnivane knjižnice s protestantskom literaturom. Iako su te naredbe donesene 1547.godine, nisu se kontinuirano i strogo provodile sve do siječnja 1549. godine kada je parlament donio zakon o jedinstvu pod nazivom *First Edwardian Act of Uniformity*. Ovim zakonom sada je naređeno da se sva bogoslužja održavaju isključivo na engleskom jeziku, definirani su sakramenti koje priznaje Engleska crkva te su tako priznati sakramenti krštenja, pričesti, potvrde, ženidbe i bolesničkog pomazanja. Također, prema ovom zakonu svećenici su smjeli stupiti u brak što je u katoličanstvu bilo strogo zabranjeno. Zabranjeno je pjevanje misa za duše mrtvih te je nastavljeno uklanjanje slika i kipova iz crkve. Iako je Engleska napravila velik korak prema protestantizmu, mnoge katoličke tradicije i vjerovanja su još uvijek ostala sastavni dio Engleske crkve. Post je i dalje bio obavezan te se nije smanjio broj blagdana, a svećenici su i dalje morali nositi tradicionalne halje. Najveći problem bilo je pitanje euharistije te priznanje transubstancijacije kojem su se protestanti žestoko opirali. Takva rješenja nisu zadovoljila niti katolike niti radikalne protestante te je dolazilo do sve većih napetosti u državi.²⁸

²⁷ Trevelyan, G. M. (1956). Povijest Engleske, str. 334 - 335.

²⁸ Turvey, R., Randell, K. (2008). Henry VIII to Mary I: Government and Religion 1509–58, str. 198-202.

4.2. Ustanci 1549.

U proljeće i ljeto 1549. godine dolazi do velikih nemira diljem države, pogotovo na jugozapadu zemlje. Dio ustanka bio je odgovor na sve veću prisutnost protestantizma, dok je drugi dio bio potaknut lošim ekonomskim i socijalnim stanjem seljaka. Ustanci protiv reformi su započeli u Oxfordu, ali su vrlo brzo ugušeni te su svećenici koji su se pobunili protiv reforme smaknuti. Jedan od prvih vjerski motiviranih ustanaka bio je ustanak u Cornwallu i Devonu čiji su stanovnici više od mjesec dana blokirali protestantski grad Exeter.²⁹ Pobunjenici su iznijeli šesnaest zahtjeva u kojima jasno odbacuju sve reforme koje su provedene pod Somersetom i Cranmerom. U svojim zahtjevima traže poništenje svih reformi te vraćanje Henrikovog zakona *Šest članaka*, traže ukidanje misa na narodnom jeziku i vraćanje slika i kipova u crkve. Također traže priznanje postojanja čistilišta i molitvu za sve duše u čistilištu.³⁰ Drugi veliki ustanak zbio se u Norfolku gdje pobuna nije bila vjerski motivirana, štoviše protestantizam je bio izrazito popularan. Seljaci su se pobunili zbog lošeg ekonomskog stanja u državi i zbog ograđivanja zemlje. Veliki zemljoposjednici ograđivali su zajedničko zemljište te ga pretvarali u privatno što je uzrokovalo probleme oko uzgoja ovaca. Ovi ustanci vrlo su brzo ugušeni bez pomoći velikaša, ali su imali vrlo velik utjecaj na unutarnju politiku Engleske. Somerset je neuspješno pokušao riješiti probleme ograđivanja, ali bez podrške parlamenta i tajnog vijeća njegova je socijalna politika bila osuđena na propast. U listopadu 1549. Somerset je smijenjen s pozicije kraljevog regenta te je optužen za izdaju i smaknut 1552. godine. Savez katoličke i protestantske stranke na njegovo mjesto dovodi Johna Dudleya, grofa od Warwicka koji postaje vojvodom od Northumberlanda i kraljevim regentom.³¹

4.3. Jačanje reformacije za vrijeme protektorata vojvode Northumberlanda

Za vrijeme protektorata Johna Dudleya dolazi do radikalnih promjena u Engleskoj crkvi. Reforme za vrijeme Somersetovog protektorata naginjale su protestantizmu, ali su još uvijek bile umjerene te su bile prihvatljive i nekim umjerenijim katolicima. Kako bi osigurao kontrolu nad vijećem, John Dudley morao se prikloniti jednoj od struja te se priklonio radikalima. Kako bi osigurao svoju poziciju i potporu radikala, iz vijeća uklanja konzervativce. Sada dolazi do radikalnijih promjena te do afirmacije protestantizma.³² Londonski biskup postaje Nicholas Ridley koji je snažno zagovarao reforme. Odmah po

²⁹Trevelyan, G. M. (1956). Povijest Engleske, str. 335.

³⁰Lee, S. (2007.). The mid Tudors, Edward VI. and Mary, 1547. – 1553., str. 131.

³¹Trevelyan, G. M. (1956). Povijest Engleske, str. 335 - 336.

³²Lee, S. (2007.). The mid Tudors, Edward VI. and Mary, 1547. – 1553, str. 47- 49.

dolasku na tu poziciju tražio je uklanjanje oltara i postavljanje stolova u skladu s učenjima kalvinista. U drugim biskupijama također dolaze novi biskupi skloni Dudleyevim reformama. Cranmer je 1552. godine izdao drugo izdanje molitvenika koji je bio znatno izmijenjen u korist protestantizma. Strogo su zabranjene stare svećeničke halje koje su koristili katolički svećenici, oltari su izbačeni iz crkava te je određena pozicija stola. Riješeno je pitanje transupstancijacije koja je odbačena. Iste godine donesen je i novi zakon o jedinstvu kojim je postalo obavezno sudjelovanje u vjerskom životu i pohađanje bogoslužja. Iduće godine doneseno je *Četrdeset i dva članka* koji su tvorili prvu formalnu doktrinu Anglikanske crkve.³³

Početak 1553. petnaestogodišnji kralj Edvard obolijeva te se javlja pitanje njegova nasljednika. Prema Henrikovom zakonu o nasljeđivanju iz 1544. godine, ukoliko Edvard umre bez nasljednika, prva u redu za prijestolje je njegova polusestra Marija, kći Henrika i Katarine Aragonske, dok je druga Elizabeta, kći Anne Boleyn. Marija je bila katolkinja i snažna protivnica reformacije te bi njezin dolazak na tron poništio sve reforme unutar Crkve. Kako bi se to izbjeglo, Dudley je nagovorio kralja da poništi taj zakon i da kao svoju nasljednicu imenuje Jane Gray, praunuku Henrika VII. i suprugu Dudleyevog mlađeg sina. Kralj umire 6. srpnja 1553. a Dudley, vojvoda Northumberlanda i tajno vijeće za kraljicu proglašavaju Jane Gray. U isto vrijeme Marija se u dvorcu Framlingham u Suffolku proglasila kraljicom te je dobila veliku podršku naroda i plemića. Tako velika podrška nije ostavila mnogo izbora te je Savjetodavno vijeće promijenilo odluku te 19. srpnja proglasilo Mariju kao kraljicu.³⁴

³³Dickens, A.G. (1964). *The English Reformation* str. 247-248.

³⁴Turvey, R., Randell, K. (2008). *Henry VIII to Mary I: Government and Religion 1509–58*, str. 216-217.

5. Dolazak Marije na vlast

Marija je rođena u veljači 1516. kao prvo dijete Henrika VIII. i njegove prve supruge Katarine Aragonske, kćeri španjolskog kralja Ferdinanda II. Aragonskog i kraljice Izabele Kastiljske. Marija je bila dugo očekivano dijete i rođenjem je postala nasljednica engleskog trona. Iako se njezin otac nadao muškom nasljedniku, prema Mariji se od rođenja pristupalo kao mogućoj engleskoj kraljici. Obrazovanje je u tome imalo veliku ulogu, a njezino obrazovanje je nadgledala njezina majka Katarina Aragonska. Katarina je bila iznimno religiozna te je to prenijela i na svoju kćer. Već kao djevojčica Marija je naučila francuski te je naučila čitati španjolski, iako ga nikad nije tečno govorila. Njezino opće i religijsko obrazovanje u djetinjstvu vodio je kapelan Henry Rowel, a književnosti i latinskom podučavao ju je Thomas Linacre. Njezino službeno obrazovanje započinje 1525. odlaskom u Wales, pod učiteljima kao što je dr. Richard Fetherstone. Velik utjecaj na njezino obrazovanje imao je i španjolski humanist Juan Luis Vives. Njega je Katarina zadužila da napiše knjigu o obrazovanju žena prema kojoj je Marija bila poučavana. Knjiga *De institutione feminae christianae* je objavljena 1523. godine te je imala veliki utjecaj na Marijino shvaćanje uloge žene i kraljice. Vives je u knjizi predstavio ženu kao inferiornu muškarcu te žena nije mogla sama donositi odluke niti uspješno vladati.³⁵

Marijin život se u potpunosti promijenio kada je 1533. godine Henrik razvrgnuo brak s njezinom majkom te se vjenčao s Anne Boleyn. U njihovom braku rođena je kći Elizabeta te je Marija proglašena izvanbračnim djetetom, a Elizabeta je postala Henrikovom nasljednicom. Marija nije željela prihvatiti novi brak svoga oca te je tvrdila kako je ona i dalje njegova jedina legitimna nasljednica. Osim što se protivila razvodu braka između kralja i kraljice, kao katolkinja snažno se protivila i odcjepljenju od Rima. Marija je isključena iz nasljednog reda te ju je Henrik vratio tek 1544. kao drugu u redu, nakon Edvarda. Za vrijeme Edvardove vladavine, njezino protivljenje reformaciji samo se produbilo. Nikada nije prihvatila nove doktrine koje su uvedene za vrijeme Somersetova i Northumberlandova protektorata. Kada su katoličke mise zabranjene, Marija se obratila svom rođaku i caru Svetog Rimskog Carstva, Karlu V. koji joj je pružao najveću podršku u njezinom protivljenju reformama. Zbog njegove podrške Mariji je bilo dopušteno prakticiranje katoličanstva, ali samo privatno.³⁶ Marijin dolazak u London dočekan je s velikim oduševljenjem među njegovim stanovnicima. Kako bi osigurala svoju vlast, naredila je uhićenje Johna Dudleya vojvode od Northumberlanda,

³⁵Porter, L. (2007). *Mary Tudor, the first queen*. str. 34-38.

³⁶Porter, L. (2007). *Mary Tudor, the first queen*. str. 92-94., 183.

vojvode od Suffolka te njegove kćeri Jane Gray. Svi su optuženi za izdaju te je John Dudley pogubljen. Jane Grey je također smaknuta, ali tek šest mjeseci nakon osude. Marija je odmah krenula i u obračun s biskupima koji su postavljeni za Edvardove vladavine i onima koji su pridonijeli reformi Crkve i njezinom protestantskom karakteru. Nadbiskup od Canterburyja Thomas Cranmer uhićen je i optužen za izdaju dok su drugi biskupi, uključujući Latimera, Ridleya, Hoopera, Coverdalea i Becona, uhićeni i optuženi za herezu. Strani protestantski svećenici ubrzo su po njezinom dolasku na vlast pobjegli iz Engleske. Sastav Savjetodavnog vijeća također se promijenio. Gdje su nekada sjedili Northumberlandovi ljudi, Marija je postavila sebi odane katolike. Mjesto u vijeću dobili su plemići koji su joj pomogli doći na prijestolje poput Sir Roberta Rochestera, Sir Francisa Englefielda i Sir Henryja Jerninghama, a uz njih mjesto su dobili i William Paget i vojvoda od Norfolka koji je pušten iz pritvora. Tijekom prvog zasjedanja parlamenta poništeni su Edvardovi zakoni o jedinstvu te je doktrina Engleske crkve vraćena na stanje koje je propisivao *Zakon o Šest Članaka* koji je donio Henrik VIII.³⁷

5.1. Brak s Filipom II.

Odmah po dolasku na vlast najvažnije pitanje postaje pitanje nasljednika. Marija je došla na vlast s 37 godina te nikada nije stupila u brak iako je bila obećana mnogim europskim vladarima. Za svog supruga Marija je odabrala sina Karla V., španjolskog kralja Filipa II. Filip je bio katolik koji bi podržavao njezinu borbu protiv protestantizma. Njegova vjera nije bila jedina problematična. On je bio Habsburgovac i španjolski kralj te bi ženidbom s Marijom postao i engleski kralj što bi Englesku učinilo ovisnom o španjolskoj politici. Filip bi tako mogao uvući Englesku u europske ratove radi interesa Španjolske, ne gledajući njezin vlastiti interes. Njezin izbor je uzrokovao veliko negodovanje i neodobravanje te je čak i parlament zamolio kraljicu da još jednom razmisli o tom braku savjetujući da bi prikladniji suprug bio plemić engleskog porijekla. Marija nije poslušala parlament niti savjetnike te su uvjeti braka dogovoreni u siječnju 1554. godine. Filip je dobio titulu engleskog kralja, ali ne i povlastice koje kralj posjeduje, već su one ostale u Marijinim rukama. Filip nije imao riječ u vođenju engleske politike, ali je imao veliki utjecaj na nju. Ako Marija umre prije Filipa, prijestolje će naslijediti njihovo dijete; ako se u braku ne rodi dijete, prijestolje nasljeđuje Elizabeta. Španjolsko prijestolje naslijediti će Filipov sin iz prvog braka Don Carlos, a ako on umre bez djece, Filipov i Marijin sin će naslijediti i englesko i španjolsko prijestolje. Filip nije sudjelovao u stvaranju toga jer ga je u njegovo ime nadgledao njegov otac Karlo V. te nije bio

³⁷Dickens, A.G. (1964). The English Reformation str. 259-260.

zadovoljan svim stavkama ugovora, ali ga je bio primoran prihvatiti. Kao posljedica njezinog sklapanja braka s nepopularnim španjolskim kraljem, Marija se suočila s prvom velikom prijetnjom svome režimu. U siječnju 1554. godine započinje Wyattova pobuna predvođena Sir Thomasom Wyattom., Sir Jamesom Croftom i Sir Peterom Carewom. Pobuna je bila odgovor na Marijin brak s Filipom II. te su pobunjenici na prijestolje željeli dovesti Marijinu sestru Elizabetu koja je bila protestantske vjeroispovijesti. Iz toga proizlazi pitanje je li pobuna bila samo posljedica braka sa španjolskim kraljem ili je ona bila i direktan odgovor na vraćanje katoličanstva u Englesku i potiskivanje protestantizma. Wyattova pobuna započela je u Kentu u kojem je velik broj stanovništva pripadao protestantima. Tri tisuće pobunjenika sastojale su se pretežito od vitezova, seljaka i malih zemljoposjednika. Jedini utjecajni plemić koji je podržavao pobunu bio je otac Jane Gray, Henry Grey vodvoda od Suffolka. Kao i brojni raniji ustanci protiv Tudora i ovaj je završio neuspjehom jer je nije uspio dobiti podršku utjecajnih plemića. Pobuna je završila pokušajem ulaska u London koji je spriječen te su Wyatt i vojvoda od Suffolka uhićeni i smaknuti, još 480 pobunjenika osuđeno je, a od njih je oko 90 smaknuto. U srpnju iste godine Marija se unatoč neodobravanju i gubitku podrške naroda udaje za Filipa II.³⁸ Njihov brak pokazao se vrlo nepogodnim za Englesku jer nije postojala mogućnost vanjske politike koja bi se razlikovala od Španjolske. Engleska nije smjela trgovati s Amerikom te je cijela pomorska trgovina oslabljena. Za vrijeme Marijine vladavine Engleska je uvučena u rat s Francuskom radi španjolskih interesa. U tom ratu Englezi su izgubili Calais što je protumačeno kao velika sramota.³⁹

5.2. Povratak katoličanstva

Kada je Marija stupila na tron postalo je vrlo jasno kako će doći do promjena religijskih reformi. Marija je bila duboko religiozna katolkinja koje je i u vrijeme zabrana prakticiranja katoličanstva prakticirala svoju vjeru i tako prkosila i svom ocu i bratu. Marijin pokušaj vraćanja katoličanstva u Englesku odvijao se u četiri perioda. Samim dolaskom na tron smijenila je protestantske biskupe i canterburyjskog nadbiskupa Cranmera s političke scene te ih je optužila i osudila za herezu. Sljedeći korak bilo je ukidanje svih zakona Edvarda VI. te vraćanje Engleske u vrijeme Henrika i *Zakona Šest članaka*. Treća faza je bio povratak kardinala Reginalda Pola koji je postavljen na mjesto canterburyjskog nadbiskupa zamijenivši protestantsko orijentiranog Cranmera, a posljednja su faza bili progon i spaljivanje heretika. Od početka je bilo jasno da Marija želi vratiti katoličanstvo u Englesku crkvu te Englesku pod

³⁸ Lee, S. (2007) . TheMidTudors: Edward VI and Mary, 1547 - 1553, str. 103-104.

³⁹Trevelyan,G. M. (1956). Povijest Engleske, str. 340- 343.

papinsku jurisdikciju. Prve faze su prošle mirno, bez previše negodovanja i uz potporu parlamenta. Ukinuti su Edvardovi zakoni, ali protestantizam je i dalje bio prisutan u crkvama. Kako bi se pojačao katolički utjecaj, smjenjuju se protestantski biskupi te na njihovo mjesto dolaze katolici. Mise se ponovno služe na latinskom jeziku, a oženjeni svećenici morali su napustiti svoje obitelji ili izaći iz svećeničke službe.⁴⁰ Dolazak papinskog legata Reginalda Polea u studenom 1554. godine označava novu fazu obnove katolicizma u Engleskoj. Marija je u njemu dobila snažnog saveznika koji će joj pomoći u njezinom konačnom cilju vraćanja Engleske pod papinsku jurisdikciju, što je i ostvareno na trećem zasjedanju parlamenta. Novim zakonom ukinuti su svi religijski zakoni doneseni za vrijeme Henrika VIII. uključujući i zakon o vrhovništvu te je Engleska vraćena na stanje prije 1530. godine. Iako je parlament odobrio ujedinjenje s Rimom, nije imao nikakvu namjeru vratiti crkvenu imovinu koja joj je oduzeta za vrijeme Henrikove i Edvardove vladavine. Kako bi se u Englesku vratio autoritet Katoličke crkve, bilo je potrebno provesti katoličku reformu za što je bio zadužen Pole. On je zajedno s drugim vijećnicima sastavio detaljni plan za reformu crkve. U zimi 1555. godine sazvana je sinoda na kojoj su svećenicima podijeljeni detaljni planovi za obnovu katoličanstva. Vraćeni su katolički običaji i zakoni te je obnovljena obrazovna zadaća klera, no ipak većina reformi nikad nije provedena. Jedna od reformi koju je Pole predvidio, a koja nikada nije provedena bilo je ponovno osnivanje samostana. Najveća zapreka Marijnim reformama bila je ona administrativna i financijska. Prije raspuštanja samostana Katolička crkva je bila izrazito bogata institucija u Engleskoj, a vraćanje tog bogatstva predstavljalo je najveći problem Marijine politike. Tijekom godina sva zaplijenjena crkvena imovina je rasprodana te nisu postojale točne informacije koliko je ona vrijedna, gdje se nalazi i hoće li njezini sadašnji vlasnici biti spremi vratiti je Crkvi. Poleov plan otvaranja samostana bio je problematičan jer iako je crkvenu zemlju zaplijenila kruna ona ju je dalje prodavala. Pole je vjerovao kako će svi novi vlasnici stečenih crkvenih posjeda vratiti zemlju Crkvi jer će time pokazati posvećenost papi koji je zahtijevao povratak crkvenih posjeda. Katolička crkva nikada nije vratila te posjede, uspjela je dobiti povratak neke imovine koja je još uvijek bila u posjedu krune. Poleove mjere pokazale su se nepopularnim jer je velik naglasak bio na ponovnom bogaćenju crkve i vraćanju posjeda, a ne na očekivanoj duhovnoj obnovi.⁴¹

⁴⁰Lee, S. (2007) . TheMidTudors: Edward VI and Mary, 1547 - 1553., str. 63- 64.

⁴¹ Haigh, C. (1987) The English Reformation revised., str. 141-147.

5.3. Progona protestanata

Na trećem zasjedanju parlamenta obnovljen je i zakon o herezi kojim je suđenje hereticima ponovno prešlo iz nadležnosti parlamenta u nadležnost crkvenih sudova čija je kazna za herezu bila javno spaljivanje. Parlament nije očekivao velike promjene u odnosu na progone koji su vršeni u vrijeme Henrika VIII., ali se to očekivanje pokazalo pogrešnim. Spaljivanja heretika počela su 4. veljače 1555. godine sa spaljivanjem prevoditelja Biblije, Johnom Rogersom. U istom tjednu spaljeni su biskup Hooper, svećenik Laurence Saunders te rektor župe u Hadleighu dr. Rowland Taylor. Veliku ulogu u izvršavanju zakona imao je biskup Edmund Bonner koji je poznat upravo po svojoj ulozi u spaljivanju heretika za vrijeme Marijine vladavine. Bonner je bio londonski biskup te je njegova zadaća bila ispitati optuženike za herezu koje su mu slali drugi biskupi i Tajno vijeće te donijeti presudu na temelju iskaza, a presuda je često bila osuđujuća. Ipak, najzaslužnija osoba za provedbu zakona o herezi bila je sama kraljica. Ona je slala pisma kojima je poticala uhićenja heretika te njihovo strogo kažnjavanje. Čak je i Bonner primio pismo u kojem ga Marija optužuje za popustljivost. Iako su njezine mjere bile iznimno nepopularne među narodom, podršku je našla izvan Engleske. Na njezinu politiku prema krivovjernicima velik utjecaj imali su španjolski svećenici, pogotovo Alfonso de Castro koji je u Englesku došao s Filipom i koji je napisao knjige o progonu heretika te u kojima poziva Filipa da nastavi s progonima u Engleskoj.⁴² Tijekom četiri godine zbog hereze je na smrt osuđeno 270 ljudi. Taj podatak se nalazi u knjizi mučenika koju je napisao protestant John Fox. Najviše osuđenih bilo je u Kentu i Essexu gdje je tijekom četiri godine smaknuto 59, odnosno 53 ljudi.⁴³ Većinu osuđenih činili su obični ljudi, seljaci i niže svećenstvo, dok su bogati i utjecajni plemići i svećenici pobjegli u Europu ili su se prilagodili novoj vlasti. Osude na smrt bile su česte za vrijeme vladavine svih Tudora, ali za Marijine vladavine one nisu bile izvršavane zbog izdaje i političkog djelovanja nego zbog vjere, što je potaknulo protivljenje naroda. Protestantski propagandisti poput Foxa dobro su iskoristili nezadovoljstvo naroda te su svojim djelima poticali mržnju prema katoličkoj crkvi koja se održala i u idućim stoljećima. Marija umire 1558. godine bez nasljednika te za sobom ostavlja Englesku u vjerskom razdoru te u financijski i politički lošem stanju. Nakon njezine smrti na prijestolje dolazi Elizabeta, kći Anne Boleyn, koja je odgajana u protestantskoj vjeri.⁴⁴

⁴²Dickens, A.G. (1964). The English Reformation, str. 264 - 265.

⁴³Haigh, C. (1987) The English Reformation revised, str. 75.

⁴⁴Trevelyan, G. M. (1956). Povijest Engleske, str. 342. -343.

6. Engleska crkva u vrijeme Elizabete I.

Sukladno Zakonu o nasljeđivanju, u studenom 1558. na englesko prijestolje stupa posljednje dijete Henrika VIII., kći Elizabeta. Elizabeta je rođena 1533. te je s nepune tri godine ostala bez majke te je proglašena nezakonitim djetetom. Odgajana je u protestantskom duhu. Veliku ulogu u njenom odgoju je imao njezin učitelj, protestant Roger Ascham. On ju je 1550. opisao kao vrlo ozbiljnu za svoju dob te je naglasio njezino zanimanje za proučavanje religije.⁴⁵ Kada je na prijestolju naslijedila Mariju postalo je jasno kako će ponovno doći do promjene u engleskoj politici. Ona je poput svog oca vjerovala kako je Bog osobno postavio kralja Engleske na prijestolje te je zato on poglavar i države i Crkve. Elizabeta je naslijedila vrlo nestabilnu političku i vjersku situaciju. Kako bi ojačala svoju poziciju i progurala svoju politiku morala je sastaviti vladu koja će joj u tome pomoći. U Tajnom vijeću dolazi do smjene Marijinih ljudi te njih zamjenjuju njoj odani ljudi na čelu sa Sir Williamom Cecilom. Tajno vijeće se sastojalo od odanih ljudi koji su joj kroz cijelu vladavinu pomogli riješiti religijske i ekonomske probleme te su oblikovali uspješnu vanjsku politiku. Prvi politički problem s kojim se nova kraljica susrela je bilo ugovaranje mira sa Škotskom i Francuskom. Engleska je u ratu sudjelovala kao saveznik Španjolskoj te je to sudjelovanje skupo platila gubitkom Calaisa. Filip nije želio izgubiti englesko savezništvo a Elizabeti je bio potreban saveznik protiv Francuske i škotske kraljice Marije koja je polagala pravo na englesku krunu. Filip je Elizabeti predložio brak koji ona nije odmah odbila čime je zadobila Filipovu potporu i jako savezništvo u prvim godinama vladavine. Drugi problem u prvim godinama vladavine je bilo rješavanje religijskog pitanja.⁴⁶

6.1. Elizabetanska nagodba

Prva godina Elizabetine vladavine često se naziva i Revolucionarnom 1559. Te godine parlament je ponovno prihvatio Zakon o vrhovništvu i Zakon o jedinstvu. Iako su zakoni prihvaćeni, došlo je do velikih napetosti u parlamentu. Donji dom je podržavao kraljicu dok su najžešći protivnici ponovnog uvođenja ovih zakona bili katolički biskupi iz kuće lordova. Oni su se protivili ponovnom odvajanju od pape, željeli su zadržati doktrine uvedene za vrijeme Marijine vladavine te su odbili Zakon o jedinstvu. Kako bi osigurali prihvaćanje zakona, Elizabeta i njezini savjetnici su morali diskreditirati katoličke biskupe. To su i uspjeli te je dvoje biskupa optuženo za neposluš i pritvoreno. U travnju je ponovno predstavljen Zakon o vrhovništvu prema kojem bi kraljica nosila titulu vrhovnog guvernera Engleske

⁴⁵ Levin, C. (2002). The reign of Elizabeth I. , str. 9-10.

⁴⁶ Haigh, C. (1984). The reign of Elizabeth I. , str. 29 - 30.

crkve. Zakonom o vrhovništvu iz 1534. kralj je nosio titulu vrhovnog poglavara, ali je to promijenjeno kako bi zakon bio prihvatljiviji katolicima kojima je jedini crkveni poglavar papa. Promjenu naziva pozdravili su neki protestanti jer je za njih jedini poglavar Crkve Isus. U ovom zakonu su sadržane i klauzule kojima se ukidaju zakoni o herezi doneseni za vrijeme Marijine vladavine. Ovog puta zakon je prošao i u gornjem domu iako su svi biskupi bili protiv donošenja novog Zakona o vrhovništvu. Zakon o jedinstvu je donesen nekoliko dana kasnije te je usvojen u gornjem domu s 21 glasom za i 18 protiv.⁴⁷ Njime je propisana doktrina Engleske crkve koja odgovara doktrini ustanovljenoj za vrijeme Edvardove vladavine. Ovaj akt stupa na snagu na blagdan rođenja sv. Ivana Krstitelja koji se slavi 24. lipnja te je njime u upotrebu vraćen Cranmerov molitvenik te je ponovno ustanovljeno bogoslužje koje je odgovaralo protestantskom. Molitvenik se vraća u istom izdanju u kojem je napisan s jednom razlikom. Ta razlika se očitovala u euharistijskom obredu.⁴⁸ Pri prinosu kruha i vina svećenik izgovara formulaciju: Ovo je tijelo našeg gospodina Isusa Krista koji je umro za nas, sačuvaj naše tijelo i dušu za vječni život. Uzmite i jedite svi u spomen na Isusa koji je umro za vas. Spoj dvije formulacije je pružio različite interpretacije te su katolici mogli vjerovati kako se kruh i vino pretvaraju u tijelo i krv dok su protestanti vjerovali kako je euharistija samo sjećanje na Isusovu žrtvu.⁴⁹ Ukoliko svećenici odbiju služiti bogoslužje na način koji je određen u molitveniku i koji je protivan ovom zakonu, prijeti im novčana kazna. Novčana kazna je jednaka iznosu beneficija dobivenih u godini nakon osude te im osim novčane kazne prijeti kazna zatvora od 6 mjeseci. Ukoliko se prekršaj ponovi, kazna zatvora iznosi godinu dana, a za treći prekršaj kazna je doživotni zatvor. Prisustvovanje bogoslužju nedjeljom i blagdanima postaje obavezno za sve stanovnike kraljevstva, a svaki nedolazak se kažnjava novčanom kaznom od jednog šilinga.⁵⁰ Stavka koja se pokazala nepopularnom kod protestanata je bila ona o crkvenim ukrasima. Zakonom je propisano kako crkve mogu zadržati križeve, svijećnjake i ostali namještaj te su svećenici tijekom bogoslužja morali nositi albu, a za druge obrede superpelicej koji su tradicionalna katolička liturgijska ruha. Svi katolički biskupi osim llandffskog biskupa su odbili Elizabetinu nagodbu te su smijenjeni a na njihovo mjesto su postavljeni protestantski svećenici. Iste godine donesen je i Zakon o razmjeni kojim je kraljica mogla zaplijeniti napušten biskupijski posjed. Pomoću tog zakona

⁴⁷ Doran, S. (1994). Elizabeth I and Religion 1558–1603. str. 11-12.

⁴⁸ Elizabeth's Act of Uniformity (1559). Preuzeto s <https://history.hanover.edu/texts/engref/er80.html>

⁴⁹ Doran, S. (1994). Elizabeth I and Religion 1558–1603. str. 14.

⁵⁰ Elizabeth's Act of Uniformity (1559). Preuzeto s <https://history.hanover.edu/texts/engref/er80.html>

zaplijenjeni su posjedi samostana obnovljenih za vrijeme Marijine vladavine.⁵¹ Zakoni doneseni za vrijeme prve godine Elizabetine vladavine nisu potaknuli daljnju reformaciju u Engleskoj nego su ju vratili na točku na kojoj je bila za vrijeme Edvardove vladavine. Njezini zakoni su bili i određeni kompromis između katolika i protestanata u kojem niti jedna strana nije pobijedila ali je postojao jasan gubitnik, a to su bili radikalni kalvinisti koji su htjeli potpuno protestantsku Englesku. Umjerenom politikom zadržala je potporu Filipa II. te je Engleska crkva u narednim godinama poprimila čvrste temelje. Za canterburyjskog nadbiskupa je postavljen Matthew Parker a za salisburyjskog biskupa John Jewel. Obojica su branila nacionalnu Crkvu te je posebno značajno Jewelovo djelo iz 1562. godine, *Apologia Esslesiae Anglicanae*. Iduće godine doneseno je trideset i devet članaka koji su dali sažet prikaz dogmatskih načela Anglikanske crkve. Ti članci su nastali na temelju Cranmerovih četrdeset i dva članka objavljenih 1552.⁵² U prvih pet članaka potvrđeno je vjerovanje u Sveto trojstvo i u Isusovo uskrsnuće. U daljnjim člancima navedeno je kako je Sv. pismo dovoljno za spasenje te nikakve druge knjige nisu potrebne za spasenje te su prihvaćena tri vjerovanja: Nicejsko-carigradsko, Atanazijevo i Apostolsko vjerovanje. Počevši od devetog, članci se bave pitanjima vezanim uz spasenje i grijeh. Tako je u 11. članku naglašeno kako se pred Bogom smatramo pravednim zbog Kristove žrtve i vjere koju imamo u njega, a ne zbog naših dijela. U 17. članku potvrđena je vjera u predestinaciju prema kojoj je Bog predodredio ljude koji će biti spašeni. O crkvi i prakticiranju vjere govori se od 19. do 31. članka. Crkva se definira kao zajednica vjernika u kojoj se propovijeda Riječ Božja te se sakramenti dijele kako je Krist odredio. U istom članku se navodi kako je Rimski crkva zajedno s Jeruzalemskom, Aleksandrijskom i Antiohijskom pogriješila u načinu življenja, u stilu obreda i u pitanjima vjere. Značajan je i 22. članak koji odbacuje katoličku dogmu čistilišta te odbacuje obožavanje i štovanje slika i relikvija. Također tvrdi kako je zazivanje svetaca izmišljeno te nema nikakvo uporište u Svetom Pismu. U idućim člancima zabranjeno je služenje bogoslužja na latinskom te su priznati samo sakramenti krštenja i euharistije. Oni su priznati jer ih je u Evanđeljima ustanovio Isus Krist. Ostali sakramenti koji postoje u Katoličkoj crkvi se odbacuju jer ih nije ustanovio Isus nego su proizašli iz učenja apostola i životnih pravila koja su navedena u Bibliji. Prema 30. članku laici imaju pravo tijekom euharistije primiti i kruh i vino, što nije bilo moguće u katolicizmu.⁵³

⁵¹ Doran, S. (1994). Elizabeth I and Religion 1558–1603. str. 12-13.

⁵² Dickens, A.G. (1964). The English Reformation str. 305.

⁵³ Articles of Religion. Preuzeto s: <https://www.churchofengland.org/prayer-and-worship/worship-texts-and-resources/book-common-prayer/articles-religion#XXXVII>

6.2. Položaj katolika

Početak vladavine Elizabete I. katolici su još uvijek bili vrlo brojni te ih se svrstava u dvije grupe. S jedne strane su bili katolici koji su se žestoko odupirali kraljevskim zakonima o vrhovništvu i jedinstvu te su priznavali samo papino vrhovništvo nad Crkvom. S druge strane, velik dio Engleza se smatralo katolicima zbog tradicije koju je katoličanstvo imalo u toj zemlji. Oni se nisu javno protivili zakonima, ali su u privatnosti nastavili slijediti svoju vjeru. Iako su postojale propisane kazne za prakticiranje katoličanstva, one se na početku njezine vladavine često nisu izricale. Primjer toga možemo naći u podatku da nitko nije osuđen na smrt zbog služenja mise sve do 1577. godine te se i visokim političkim dužnosnicima toleriralo katoličanstvo ako su ga prakticirali u privatnosti. Takva situacija se mijenja 1570. kada papa Pio V. donosi bulu *Regnans in Excelsis* kojom izopćuje kraljicu i kojom prijete svim engleskim katolicima izopćenjem ako se ne odreknu kraljice. Njegovo izopćenje je bilo potaknuto i nemirima na sjeveru zemlje. Plemići sjeverne engleske su bili velikim dijelom katolici te je njihov politički utjecaj znatno oslabio. Oni su se 1569. pod vodstvom vojvode od Northumberlanda pobunili te su prisustvovali misi, čime su kršili kraljičine naredbe. Pobuna je bila brzo ugušena.⁵⁴ Nemir u Englesku donose i jezuiti koji dolaze iz inozemstva i propovijedaju poslušnost papi te potiču katoličko sitno plemstvo na propovijedanje katoličke vjere. Vlada je shvatila dolazak katoličkih misionara kao napad na vjeru, ali i kao političku opasnost jer su ih vidjeli kao oružje katoličkih država koje su na prijestolju htjele vidjeti Mariju Stuart.⁵⁵ Povećan je nadzor nad utjecajnim katolicima te su svi osumnjičeni za prakticiranje katoličanstva privedeni i ispitani te kažnjeni. Kazne su rijetko bile smrtne te su to najčešće bili veliki novčani iznosi i kazne zatvora. Za razliku od plemića, velik broj katolički svećenika je osuđen za izdaju i pogubljen.⁵⁶

Nakon što je Marija prisiljena na abdikaciju u korist sina Jakova, pomoć u vraćanju prijestolja je potražila kod Elizabete koja joj je tu pomoć uskratila te ju je pritvorila. Marija se stoga okrenula urotama i vanjskoj pomoći kako bi stupila na englesko prijestolje. Pomoć je potražila u Španjolskoj i njihovom katoličkom kralju Filipu II. te papi. U Engleskoj je dobila potporu vojvode od Norfolka i nekolicine grofova sa sjevera Engleske. Urota nije bila uspješna te su urotnici, uključujući i vojvodu od Norfolka, uhićeni i pogubljeni za izdaju a Marija je ostala u zatvoru. Tijekom 1586. otkrivena je nova urota u kojoj je Marija odobrila

⁵⁴ Morris T.A. (1998). Europe and England in the sixteenth century, str. 332.

⁵⁵ Doran, S. (1994). Elizabeth I and Religion 1558–1603. str. 55.

⁵⁶ Doran, S. (1994). Elizabeth I and Religion 1558–1603. str. 56.

planove za Elizabetino ubojstvo. Ova urota ju je stajala života te je pogubljena u veljači 1587.⁵⁷

Njezino smaknuće je dalo povod Filipu II za napad na Englesku. Filip je bio izrazito pobožan katolik te nije mogao prihvatiti englesko odvajanje od pape. Stoga je na sebe preuzeo izvršavanje papinog dekreta o svrgavanju Elizabete s vlasti. Osim želje za preobraćenjem Engleske na katoličanstvo, Filip je želio ukloniti Englesku kao pomorsku silu. Smatrao je kako Španjolska jedina polaže pravo na trgovanje s Novim svijetom. Filip je odgađao otvoreni rat s Engleskom što je Elizabeta iskoristila te je financijski pomagala bune u Nizozemskoj koje su odvlačile Filipovu pažnju s Engleske. Ipak nakon Marijinog pogubljenja rat postaje neizbježan te Filipova nepobjediva Armada kreće prema Engleskoj. Vanjska prijetnja je ujedinila Engleze te su svi, bez obzira na vjeru podržali kraljicu. Borba je trajala tjedan dana te je engleska mornarica pod vodstvom Francisa Drakea uništila španjolsku armadu. Ovim je porazom Engleska postala pomorska sila te su uklonjeni katolički pokušaji svrgavanja kraljice i ujedinjenja s papom.⁵⁸ Kada je Elizabeta stupila na prijestolje, velik dio stanovnika su činili katolici. U trenutku njezine smrti većina Engleza se smatrala protestantima koji su živjeli prema Svetom pismu i prema molitveniku.⁵⁹

⁵⁷ Morris T.A. (1998). Europe and England in the sixteenth century, str. 334.

⁵⁸ Trevelyan, G. M. (1956). Povijest Engleske, str. 369 - 374.

⁵⁹ Trevelyan, G. M. (1956). Povijest Engleske, str. 383.

7. Zaključak

Šesnaesto stoljeće je u cijeloj Europi bilo stoljeće reformacije te je ona došla i do Engleske. Ipak, možemo primijetiti nekoliko razlika između tijeka reformacije u Engleskoj i drugim europskim zemljama. Reformacija u drugim europskim zemljama je započela kao vjersko pitanje koje je proizašlo iz želje za reformom Crkve kojom bi se u središte ponovno stavilo Sv. Pismo i vjera. Iako je reformacija započela kao vjersko pitanje, ubrzo je postala i sredstvo ostvarenja političkih interesa. Diljem Europe reformacija je pobijedila upravo zbog političkih interesa određenih skupina. U švicarskim gradovima reformacija je provedena uz pomoć gradskih savjeta, dok je u Švedskoj reformacija provedena nakon oslobođenja od danske vlasti. Nju je provela švedska dinastija Vasa. U Nizozemskoj su protestanti ušli u sukob s Španjolskom od koje su tražili neovisnost. Stjecanjem neovisnosti od katoličke Španjolske u Nizozemskoj na vlast dolaze protestanti.⁶⁰ Proces reformacije je u Engleskoj tekao na potpuno drugačiji način od onog u ostatku Europe.

Za početak, sa sigurnošću možemo utvrditi kako je početak reformacije u Engleskoj potaknut političkim zbivanjima. Henrik nije odvojio Englesku crkvu od pape zbog vjerskih uvjerenja štoviše branio je katoličanstvo od Lutherovih napada. Odbacivanjem papinskog autoriteta Henriku se pruža prilika za samostalnije vođenje politike, ali i za kontrolu nad svećenstvom i njihovom imovinom. Povod za takav čin je bilo papino neodobravanje razvoda od Katarine Aragonske koja mu nije mogla roditi nasljednika te je time stabilnost monarhije bila ugrožena. Za vrijeme njegove vladavine, vjera Engleske crkve nije bila značajno različita od katoličke te je neke protestantske ideje oštro odbacivao i proglašavao krivovjermem.

U vrijeme Edvardove vladavine dolazi do reformacije u pravom smislu te nju vode njegovi regenti i canterburyjski nadbiskup Cranmer. Upravo je Cranmer zaslužan za reforme unutar Crkve i za uvođenje protestantskih elemenata na kojima i danas počiva doktrina Engleske crkve. Ipak, njegovu vladavinu ne možemo shvatiti samo kao borbu za vjeru jer je stanje u politici bilo iznimno zamršeno. Postavljanje vojvode od Northumberlanda na mjesto kraljevog regenta je bilo djelo radikalnih protestanata. On je tražio saveznika i među katoličkom strujom i među protestantskom. Kada su ga podržali protestanti, on nije imao izbora u vjerskoj politici koju će voditi. Njihova politička podrška je bila iznimno važna te se to odrazilo i na religijske reforme koje su provedene za vrijeme njegove vlasti.

⁶⁰ Bertoša, S. (2004). Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok., str. 22-24.

Marijin dolazak na vlast označio je kraj već prilično uznapredovale reformacije. Njezine prve reforme su se ticale ponovnog vraćanja Engleske crkve u krilo Katoličke crkve. Njezinu vladavinu možemo shvatiti kao borbu za vjeru. Na njen odgoj je veliki utjecaj imala majka koja ju je odgojila u katoličkoj vjeri, a pitanje čijeg je razvoda dovelo do odvajanja od Rima. Ona nikada nije mogla prihvatiti reforme Crkve te je zbog toga ulazila i u sukobe s ocem i bratom za vrijeme njihove vladavine. Stupanjem na prijestolje krenula je njezina borba za ponovno vraćanje Engleske pod papinsku jurisdikciju koja se pokazala neuspješnom jer je izgubila potporu naroda.

Reformaciju za vrijeme Elizabetine vladavine možemo shvatiti kao borbu za političku moć. Ona je kroz vjerske reforme htjela ojačati svoju vladavinu koja je u početku bila izložena stalnim pritiscima i prijetnjama. Na tron je došla nakon Marijinih nepopularnih mjera te uz veliku podršku protestanata koji su pobjegli iz Engleske kako bi se spasili od Marijinih zakona o herezi. S druge strane, morala je biti oprezna u zadovoljavanju želja radikala koji su ju podržavali jer je naslijedila parlament koji je postavljen za Marijine vladavine. Njezina vjerska politika na početku vladavine je bila umjerena politika kojom je pokušala provesti protestantske reforme koje neće izazvati krizu u unutarnjoj politici. Čvrsta vlast u kasnijoj vladavini joj je omogućila daljnje reforme kojima je u potpunosti smanjena politička moć katolika te se na kraju vladavine većina engleskog naroda smatrala protestantima.

Možemo zaključiti kako je reformacija u Engleskoj bila ponajprije politička borba kojom su Tudori ostvarili neovisnost engleske politike o papi. Također, proces reformacije je bio obilježen borbom između dvije političke struje koje su kroz vjerski problem u Engleskoj htjele steći politički utjecaj na dvoru. Kroz vladavinu svakog od vladara možemo pratiti kako su katolička i protestantska struja utjecale na donošenje odluka i zakona kojima se uređivao vjerski život u Engleskoj. Za vrijeme Elizabetine vladavine katolička struja je u potpunosti izgubila politički utjecaj te je definirana protestantska doktrina Engleske crkve.

8. Literatura

Internetski izvori:

Act of Supremacy. Preuzeto 19. srpnja 2018.

http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/citizenship/rise_parliament/transcripts/henry_s_upremacy.htm.

Articles of Religion. Preuzeto 10. kolovoza 2018. s <https://www.churchofengland.org/prayer-and-worship/worship-texts-and-resources/book-common-prayer/articles-religion#XXXVII>.

Elizabeth's Act of Uniformity (1559). Preuzeto 5. kolovoza 2018 s

<https://history.hanover.edu/texts/engref/er80.html>.

Knjige:

Bertoša, Slaven (2004). *Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*. Zagreb: Profil International.

Black, Jeremy (2004.). *Povijest Britanskih otoka*. Zagreb:GRAPA.

Coby, Patrick (2007). *Thomas Cromwell. Machiavellian Statecraft and English reformation*. Plymouth:Lexington books.

Dickens, Arthur Geoffrey (1964). *The English Reformation*. London: B. T. BATSFORD LTD.

Doran, Susan (1994). *Elizabeth I and Religion 1558–1603*. London: Routledge.

Haigh, Christopher (1984). *The reign of Elizabeth I*, str. 27-55. London: Macmillan publishers LTD.

Haigh, Christopher (1987) *The English Reformation revised*. Cambridge: Cambridge University press.

Heal, Felicity (2003). *Reformation in Britain and Ireland*. New York: Oxford University Press.

Lee, Stephen (2007). *The mid Tudors, Edward VI. and Mary, 1547. – 1553*. New York: Routledge.

Levin, Carole (2002). *The reign od Elizabeth I*. New York: Palgrave.

Morris, T.A. (1998). *Europe and England in the sixteenth century*. New York: Routledge.

Porter, Linda (2007). *Mary Tudor , the first queen*. London: Hachette Digital.

Trevelyan, George Macaulay (1956). *Povijest Engleske*. Zagreb: Kultura.

Turvey, Roger, Randell, Keith (2008). *Henry VIII to Mary I: Government and Religion*. London: Hodder Education.